

visten niets te recht kwam. Het activisme was trouwens al onschadelijk gemaakt, mede door de vlucht van een voornaam deel van de leiding.

Het is een weinig opwekkend verhaal, waarin kleingeestige pesterijen van de legerleiding en hooggestemd idealisme aan Vlaamse zijde elkaar in evenwicht houden. Het is bovenal het verhaal van onvervulde nationale verlangens. Het is jammer dat Vanacker juist die nationale verlangens niet in een wat ruimer perspectief heeft geplaatst. Een aantal malen verwijst hij naar het Ierse, Tsjechische, Poolse, Finse en Oekraïense nationalisme, maar de vergelijking wordt niet uitgewerkt. Dat is jammer want op een historisch congres in 1974 in Leuven werd dit al een wenselijke zaak genoemd. Ook het probleem van de desertie blijft open. Soms worden getallen van honderden deserteurs genoemd. Het ging in ieder geval om grote aantallen. Verdwenen die toch in Duitse gevangenkampen?

Het boek eindigt ook wat abrupt. Een analyse van de betekenis van de Frontbeweging voor het naoorlogse Vlaamse nationalisme ontbreekt. Ook al had de beweging haar kracht als militaire groep in het slotoffensief verloren, in 1919 nam zij wel als politieke partij het Vlaamse Front deel aan de verkiezingen. Uit haar midden en uit het activistisch milieu zou in de jaren twintig en dertig de radicale kern van een fervent anti-belgicisme ontstaan. De Vlaamse strijd aan de IJzer zou zelfs als een soort 'fundenningsmytjie' (de term is van Bruno de Wever) voor het Vlaams-nationalisme gaan dienen. Daar zou toch nog wel wat over te schrijven zijn geweest.

Los van deze kritische opmerkingen blijft dat Vanacker een *magnum et novum opus* heeft geschreven over een dramatische periode uit de geschiedenis van het Vlaams-nationalisme.

P. van Hees

H. J. C. C. J. Wilschut, *J. G. Woelderink. Om de 'vaste grond des geloofs'. De ontwikkeling in zijn theologisch denken, met name ten aanzien van verbond en verkiezing* (Proefschrift Theologische universiteit van de gereformeerde kerken in Nederland te Kampen (Broederweg); Heerenveen: Groen, 2000, 704 blz., f49,95, ISBN 90 5829 164 2).

J. G. Woelderink (1886-1956) was Nederlands hervormd predikant achtereenvolgens te Ottoland, Mijdrecht, Randwijk, Hoornaar, Vreeswijk, Ouderkerk aan den IJssel en Zijderveld. Voorganger dus in dorpsgemeenten met een 'zware', bevindelijke ligging die prediking wensten van dominees uit de Gereformeerde Bond, de rechterflank van de Nederlandse hervormde kerk. Woelderink was een van hen, ook toen hij zich ontwikkelde tot een productief en knap theoloog, volgens H. Berkhof zelfs de enige oorspronkelijke theoloog die uit de Gereformeerde Bond is voortgekomen. Berkhofs lofprijzing is overigens niet toevallig ietwat dubbelzinnig verwoord. Want omstreeks zijn vijftigste brak Woelderink met de Gereformeerde Bond en kritiseerde kenmerkende elementen van haar vroomheid en theologie fundamenteel.

Verbond en uitverkiezing zijn vanouds twee centrale begrippen in de gereformeerde theologie. Hoe krijgt de mens van na de zondeval een goede relatie met God? Uit zichzelf zal hij het ware geloof niet vinden, het is een genadegeschenk van God dat hem of haar gegeven moet worden. Die uitverkiezing is natuurlijk per definitie individueel, want God eist als antwoord op die verkiezing een persoonlijk geloof, en een persoonlijke toeëigening van het heil, beloofd aan de gelovigen. Tegelijkertijd heeft de gereformeerde theologie altijd gewaakt voor een beeld van Gods genade als een schaars goed. God wil niet hier of daar een enkele beproefde en doorgeleide gelovige en een paar zeldzame, solitaire en elitaire enkelingen, maar hij wil een

heel volk. Een volk dat ook niet bestaat uit louter geloofshelden die de geschiedenisboekjes halen, maar uit alledaagse mensen die het ambt aller gelovigen beoefenen in alledaagse omstandigheden, gewoon in overall of keukenschort. Zoals hij dat heeft geopenbaard aan Abraham (die daarom ook niet voor niets 'de vader aller gelovigen' genoemd wordt) met de belofte: 'Ik zal mijn verbond oprichten tussen mij en u en uw nageslacht in hun geslachten, tot een eeuwig verbond, om u en uw nageslacht tot een God te zijn'. Als teken van dat verbond werd Abraham opgedragen de besnijdenis toe te passen, waarvoor de christelijke kerk later de doop aan de kinderen der gelovigen in de plaats heeft gesteld. De doop dus als een teken en bezegeling dat God zich met een mens wil bemoeien, hem een verbond aanbiedt.

Sommige gereformeerden in Nederland hebben sinds eeuwen spanning gevoeld tussen wat zij het haast automatische genadeaanbod via de kinderdoop achten en de persoonlijke uitverkiezing; zij leggen sterke nadruk op de noodzaak van de ervaring van de uitverkiezing en op de bevinding van daarop gestoelde geloofs zekerheid. Het leidt niet zelden tot een lijdzaam en individualistisch type van piëtistische vroomheid en creëert een onderscheid tussen de (weilige) ingeleide vromen en de massa der nog niet-ervaren gelovigen.

Als pastor werd Woelderink herhaaldelijk geconfronteerd met deze problematiek, die op gemeenteniveau soms moeizame verhoudingen of zelfs aberraties kon opleveren, met name in de vorm van elitair gedrag. Het dwong hem tot overdenking van deze materie, en in de loop van de jaren koos hij steeds meer voor een hartelijke omhelzing van de verbondstheologie en de afwijzing van de uitverkiezing. Het bracht hem in conflict met de leidende groeperingen in de Gereformeerde Bond, die weliswaar op dit terrein verschillend dachten maar om kerkpolitieke redenen Woelderink geen ruimte wilden laten. Woelderinks nadruk op het verbond bracht hem immers dicht bij het gereformeerde standpunt, zoals ook blijkt uit de belangstelling die hij toen en later in (vrijgemaakt) gereformeerde kring heeft gekregen — niet voor niets is deze dissertatie verdedigd aan de Kamper Broederweg.

Volgens Wilschut was zijn primaire doelstelling, in deze studie een antwoord te geven op de vraag naar het waarom van Woelderinks theologische ontwikkeling en positie. Zo'n studie raakt inderdaad aan een belangwekkende materie, en Woelderinks persoon en levensgang waren bijzonder genoeg voor een mooie historische studie. De uitvoering van dat voornemen stelt echter teleur. Wilschut heeft Woelderinks geschriften vlijtig en met sympathie bestudeerd. Hij kreeg daarbij genoeg indicaties om de vraag te stellen, of Woelderinks ontwikkeling misschien met name ook beïnvloed is door concrete persoonlijke ervaringen en omstandigheden, als echtgenoot en vader, als pastor en kerkelijk voorman. Maar veel verder dan die vragen is hij niet gegaan, hoewel Woelderinks levensloop en correspondentie minstens sterke aanwijzingen daartoe geven. Wilschuts boek is een bijkans uitputtende samenvatting van het theologisch werk van Woelderink, geplaatst in het dogmatisch debat waarin het plaatsvond. Een nuttig naslagwerk dus, voor wie wil weten wat Woelderink en zijn geestverwanten schreven over onderwerpen als verbond en verkiezing. Maar een chronologisch overzicht van een kleine halve eeuw theologisch denken levert nog niet zonder meer een inzichtgevend stuk historie op. Dominees zijn meer dan alleen theologen en de geschiedenis van de kerk staat niet gelijk aan die van de dogmatiek alleen.

J. Schoormans, *Geest van bevrijding. Henk Schram (1919-1984) en zijn zien, oordelen, handelen* (Nijmegen: Valkhof Pers, 2000, ISBN 90 5625 071 x).

Henk Schram is geen echt bekende naam. Hij wordt vaag herinnerd in Zuid-Limburg, zijn streek van herkomst, omdat daar een bekend jeugdvormingscentrum zijn naam draagt. Hij is gekend bij de paters oblaken van Maria, omdat hij er ook één was, en omdat hij door zijn sociale bewogenheid al eens in botsing kwam met de regels en het bestuur van de congregatie. Maar Schram is vooral beroemd in Sri Lanka, waar hij een groot deel van zijn actieve missielevens spendeerde aan de uitbouw van een strijdbare katholieke arbeidersjeugd. Henk Schram is daarom het ideale onderwerp voor een biografie: een illustere onbekende.

Er is iets vreemd aan de hand met dit boek. De auteur is historicus en journalist met enkele boeken op zijn résumé, maar is tewerkgesteld in de pedagogische sector. Op een Brussels herdenkingscongres over 75 jaar katholieke arbeidersjeugd in mei 2000 uitte de auteur zich als een enthousiast en onvoorwaardelijk bewonderaar van 'zijn' oblaat, die haast diende te worden heilig verklaard omdat hij het adagium 'alle Menschen werden Bruder' had willen realiseren. U begrijpt dat het boek met nogal wat scepsis werd gelezen.

Henk Schram, die later vooral om zijn werk met arbeidersjongeren bekendheid zou oogsten, kwam uit de sociale middenlaag — vader was rijkswachter, moeder verpleegster — in de Limburgse dorpjes waar vaders werk hen heen bracht. Het grote gezin, de solidariteit in de arme mijnwerkersdorpjes en moeders vroomheid lagen waarschijnlijk aan de basis van het grote sociaal engagement van de jongeman. Op twaalfjarige leeftijd koos Henk Schram, als eerste van drie broers, om toe te treden tot de oblaken van Maria, een wat armoedige Franse missiecongregatie. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was hij, ondanks het uitdrukkelijk verbod van zijn oversten, betrokken bij het verzet. Na zijn priesterwijding in 1944 en de bevrijding zou hij zijn zending krijgen. Hoewel zijn voorkeur uitging naar een binnenlandse jongerenzending — het sociaal engagement — had de congregatie grotere behoefte aan nieuwe zendelingen in de kolonies. Zonder noemenswaardige voorbereiding werd Schram in 1946 naar Colombo gezonden, de hoofdstad van het toenmalige Ceylon. Aanvankelijk combineerde hij daar het parochiewerk in volkse visserswijken met een leeropdracht aan een elitaire katholieke school.

Het land, dat net zijn onafhankelijkheid verwierf (1948), kende sterke maatschappelijke spanningen, die regelmatig uitbarstten in straatgevechten of vervolging. De jonge Nederlandse priester maakte zijn moeilijke leerjaren temidden van spanningen tussen Tamils en Sinhalezen, tussen boeddhisten, hindus en moslims, de heikele positie van de zeer kleine maar invloedrijke katholieke verwesterde elite en de oprichting van vakbewegingen en linkse partijen. Toen de economie in de eerste helft van de jaren vijftig inkromp, leidde dat tot verscherpte sociaal-economische spanningen, waarna een Sinhala-nationalistisch bewind de verkiezingen won en een aantal maatregelen trof, die ook de cultureel-etnische verdeeldheid met de Tamils aanwakkerden. Pas in 1965 zou de nationalistische en economische spanning afnemen, na het aantreden van een regering van minderheidspartijen. In die woelige periode, tussen 1950 en 1966 hield Schram zich steeds intensiever bezig met de uitbouw van een multi-etnische, links-katholieke jongerenbeweging.

De Ceylonese YCW (Young Christian Workers) of KAJ (Katholieke Arbeidersjeugd) bestond reeds voor Schrams inmenging in 1949, maar was in die periode eerder een brave devotiegroep. Net als in andere kolonies radicaliseerde de beweging zich in de jaren vijftig onder de invloed van jonge Westerse jeugdleiders die vrij onvoorbereid en onbevooroordeeld werden uitgezonden om de buitenlandse zusterorganisaties te ondersteunen. In Ceylon was die